

DENUMIRILE ORAȘULUI SOROCA ȘI ALE UNOR ORAȘE NISTRENE ÎN LUMINA SURSELOR CARTOGRAFICE

Doctorand **Vitalie IAȚIUC**
Institutul Patrimoniului Cultural

THE NAMES GENESIS OF THE SOROCA CITY AND THE CITIES ON THE DNIESTER RIVER IN CARTOGRAPHIC SOURCES

Summary. The oldest geographical reference to the settlement on the site of the modern Soroca city, under the name *Carsidava*, is in Ptolemy's *Geography*, published in the middle of the second century AD. As a hypothesis, the author supposes that Soroca, under the name *Sacacatai*, was mentioned in 948 in the book of Byzantine Emperor Constantine the 7th Porphyrogenites. On the map made in 1448 by Andreas Walsperger we found here *Olhyona* named settlement, which will appear as *Olchionia* near the name *Sroka*, as a reference to its older name, on two other maps published in 1665 and 1685. These 3 maps eliminate all doubts about the existence of Olchionia on the site of Soroca city. The next occurrence of Soroca under the name *Siracio* found on the map of the Venetian cartographer Fra Mauro, published in 1450. Soroca represented on the map as a fortress. Thus, we can say that in 1450 Soroca known as a fortress for the geographers of Europe. Since 1467, on the world maps the settlement appears under different names: Scapenos, Sora, Sroka, Stoca, Seroca and Sorca. Studying old maps, the author proposes a hypothesis about the Orihow town, which once existed at the confluence of the river Răut with the Dniester. To confirm this hypothesis are presented data from old and modern maps, aerial photographs and toponymal facts of this region.

Keywords: Soroca, Orhei, Carsidava, Constantine VII Porphyrogenites, Sacacatai, Fra Mauro, Siracio, Andreas Walsperger, Olchionia, D. Cantemir, Orihow.

Rezumat. Cea mai veche referință geografică referitoare la orașul Soroca, sub numele de *Carsidava*, se află în *Geografia* lui Ptolemeu, editată la mijlocul secolului al II-lea e.n. Ca o ipoteză, autorul presupune că Soroca, sub numele de *Sacacatai*, a fost menționată în anul 948 în cartea împăratului bizantin Constantin al VII-lea Porfirogenetul. Pe harta de la 1448, a lui Andreas Walsperger, găsim aici așezarea *Olhyona*, care apare în varianta *Olchionia* ca o referire la vechea denumire lângă denumirea *Sroka* pe două hărți din 1665 și 1685. Cele trei hărți diferite constituie o certă dovadă documentară care elimină toate dubiile cu privire la existența Olchioniei pe locul actualului oraș Soroca. Următoarea apariție a acestei urbe sub numele *Siracio* o regăsim pe hartă cartografului venețian Fra Mauro, publicată în anul 1450. Astfel, la 1450, cetatea Soroca a fost cunoscută geografilor din Europa. Din 1467, pe hărțile lumii localitatea apare mereu sub diferite denumiri: Scapenos, Sora, Sroka, Stoca, Seroca, Sorca. Cercetând mai multe hărți vechi, autorul lansează o ipoteză referitoare la orașul Orihow, care a existat odinioară la confluența râului Nistru cu Răut. Pentru confirmarea acesteia, sunt prezentate informații din hărți medievale și moderne, fotografiile aeriene, precum și date privitoare la toponimele acestei regiuni.

Cuvinte-cheie: Soroca, Orhei, Carsidava, Constantin al VII-lea Porfirogenetul, Sacacatai, Fra Mauro, Siracio, Andreas Walsperger, Olchionia, D. Cantemir, Orihow.

Istoria apariției unei așezări pe hărțile geografice denotă importanța acesteia în dezvoltarea zonei. Primele localități care apar în izvoare geografice sunt așezările ce prezintă un fel de bornă kilometrică ori răscrucile de drumuri comerciale [1]. Studiarea apariției orașului Soroca și a orașelor nistrene pe hărți geografice arată în mod clar însemnătatea acestor așezăminte în dezvoltarea Europei de Sud-Est și a Moldovei.

Până în prezent am fost obișnuiți cu faptul că cea mai veche mențiune directă a orașului Soroca o găsim în letopisețul lui Grigore Ureche, în care este descris un atac al cazacilor asupra satului situat lângă vadul de peste Nistru, în anul 1475. Două posturi vamale

de pe ambele maluri ale Nistrului au fost menționate împreună încă în 1419. Însă prima atestare oficială a Sorociei datează din 12 iulie 1499, data încheierii tratatului de pace moldo-polonez, în care printre boierii semnatari figura și un oarecare „Coste Posadnic, pâr-călab de Soroca”.

Astăzi putem presupune că cea mai veche referință geografică a așezării Soroca se găsește pe harta lui Claudius Ptolemeu, editată la mijlocul secolului al II-lea e.n. Localitatea apare aici sub numele *Carsidava*, fiind situată pe malul râului Tyras – hotarul natural al regiunii Dacia cu teritoriul așa-numitei Sarmația (figura 1).

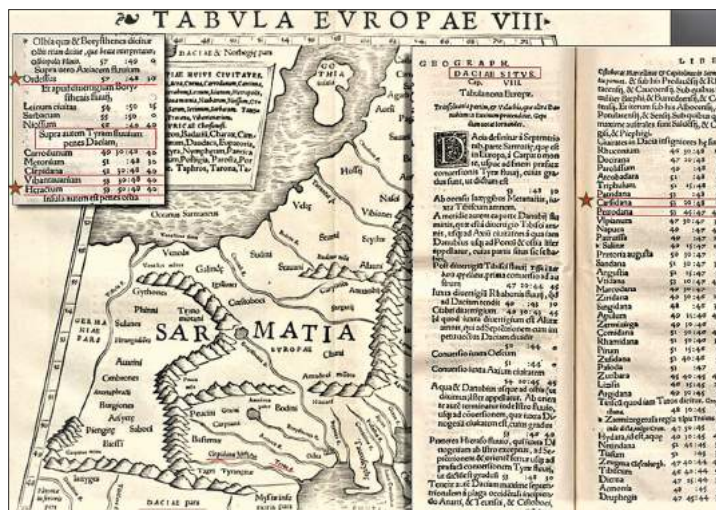

Figura 1. Fragmente din *Geographia* lui Claudius Ptolemaeus, sec. II e.n. Ediția din 1540 [2, 3].

Dacia este descrisă în cea de-a treia carte a *Geografiei* [2], în care toate așezările sunt plasate în tabele cu coordonate geografice inventate de Ptolemeu, dar locația așezărilor este indicată pe hărțile VIII și IX ale Europei [3, p. 40-41].

În susținerea ipotezei, potrivit căreia pe locul orașului Soroca a existat așezarea antică Carsidava, pot fi citate mai multe documente istorice, cartografice și arheologice. Vestitul cartograf Petrus Kaerius a elaborat o serie de hărți într-un stil clasic, în limba latină și în așa-numitele „culori britanice”. El a editat în 1650 harta *Vetus Descriptio Daciae Necnon Moesiarum...* [4], cu grila coordonatelor geografice curente. Pe hartă erau arătate provinciile romane Dacia și Moesia. Cartograful a descris întregul teritoriu actual al României și al Republicii Moldova, iar în partea de nord

a Bulgariei, între Dunăre și Munții Balcani, a indicat provincia Moesia. Toate denumirile aparțineau epocii romane, în conformitate cu lucrarea lui Claudius Ptolemeu. Pe locul orașului Soroca de pe hartă se află așezarea Carsidava.

Institutul de Geografie din Paris, pe baza documentelor istorice, a publicat în 1826 și în 1875 o ediție academică a hărților din regiunea balcanică cu denumirile istorice ale așezărilor [5]. Autorii acestei lucrări sunt Adrien Hubert Brue și E. Levasseur (figura 2). Și în acest document orașul Soroca este denumit cu numele antic Carsidava.

Trebuie de remarcat faptul că Dimitrie Cantemir în *Descrierea Moldovei*, în comentariile sale, a scris despre Soroca ca despre o așezare antică a dacilor, numită Carsidava: „Soroca... în *Descrierea Daciei* se află așezată prin acea parte, unde a fost odinioară Carsidava” [6]. O altă teorie de la sfârșitul secolului al XIX-lea, neargumentată, după părerea noastră, localizează Carsidava pe malul drept al râului Prut, lângă satul Horodiștea, județul Botoșani, România [7].

După 2009, echipa internațională de matematicieni, specialiști în programe și geodezie din *The Ptolemy workgroup*, a digitizat toate datele din *Geografia* lui Ptolemeu, folosind programe pentru sisteme informaționale geografice [8]. Reconstrucția modernă a hărților lui Ptolemeu, cu referire la situația actuală, poate fi văzută pe portalul electronic respectiv [9]. Un detaliu al acestei reconstrucții pentru regiunea carpato-nistreană este prezentat în figura 3. Presupunerea că așezarea Carsidava este identică cu Soroca o dovedesc numeroasele descoperiri arheologice [10, p. 50, 59] din regiunea orașului Soroca datate din perioada secolelor II-III.

În anul 948, împăratul bizantin Constantin al VII-lea Porfirogenetul, în cartea sa *Conducerea Împărăției*,

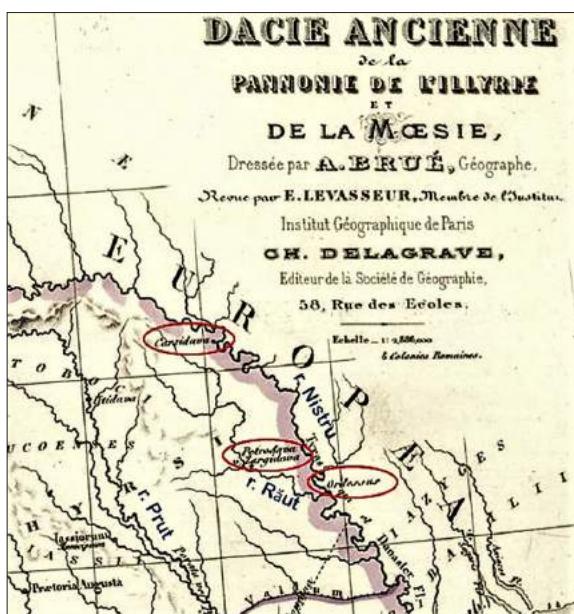

Figura 2. Fragment al hărții din 1826/1875, autori Adrien Hubert Brue, E. Levasseur [5].

Tabelul 1

Descifrarea denumirilor orașelor mistrene din cartea lui Constantin al VII-lea Porfirogenetul

	Original grecesc	Transcripție	Traducere	Denumiri contemporane
1	Ἀσπρον	Aspron	Albă (grec.)	Cetatea Albă
2	Τουγγάται	Tungatai	Cetatea Pacifică (turc.)	Tighina ?
3	Κρακνακάται	Cracnacatai	Cetatea de gardă (turc.)	???
4	Σαλμακάται	Salmacatai	Cetatea de patrulare (turc.)	Orihow – Ustia?
5	Σακακάται	Sacacatai	Cetatea pe stâlpi (turc.)	Soroca
6	Γιαίουκάται	Giăucatai	Cetatea militară (turc.)	???

descrie șase cetăți ce stau la straja vadurilor pe malul drept al Nistrului (tabelul 1). Una dintre ele, numită *Sacacatai* (Σακακαται) [11, p. 156-157, 391] (cetatea pe piloni sau fortăreața pe stâlpi – turc.), ar putea fi o cetate pe locul orașului Soroca. Ipoteza dată este confirmată în continuare în acest articol prin hărțile din secolele XV–XVI. În edițiile precedente ale acestei cărți nominalizate era utilizată o variantă eronată a denumirii – *Saracate* (Σαρακαται) [12, p. 667-667], bazată pe ediția textului grec din 1949. Ultima ediție [13] a lucrării în cauză a apărut în 1967.

Următoarea denumire a localității Soroca, cea de a *Siracio* (în varianta dialectului venețian, în care erau scrise denumirile, se pronunță ca *Sirachio*), pe malul râului Turla (denumirea turcească a Nistrului), apare pe faimoasa hartă a lumii elaborată în 1450 de călugărul venețian Fra Mauro [14]. Fra Mauro a întocmit o hartă completă a întregii lumi cunoscute la acel moment, care cuprindea Eurasia și Africa, în

limita cunoștințelor geografice înainte de descoperirea Americii. Pentru acele timpuri a fost o hartă foarte detaliată, sub forma unui cerc înscris într-un pătrat cu dimensiunile 2,4×2,4 m. Partea superioară a hărții este orientată spre sud. La revărsarea râului *Turla* – *Fixazos* (Nistru) în Marea Neagră, este prezentată cetatea *Mocastro* – Cetatea Albă). Între *Siracio* și *Mocastro*, la confluența Nistrului cu un râu anonim, găsim amplasată pe malul drept al Nistrului o cetățuie cu denumirea *Orsuza* (figura 4). Locul acesta poate fi localizat la confluența Nistrului cu râul Răut. Alături, spre vest, vedem amplasată o cetate cu denumirea *Cameniș*, fiind vorba probabil de orașul Kamenetz-Podolsk din Ucraina, 48° 25' N - 26° 32' E.

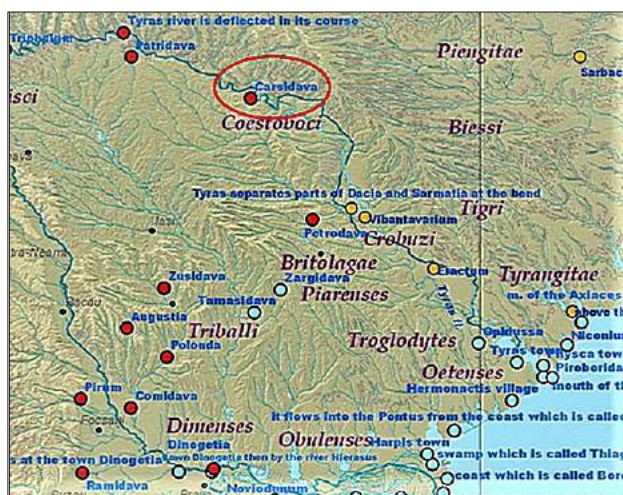

Figura 3. Reconstrucția modernă a hărților lui Ptolemeu executată de *The Ptolomey workgroup* [8, 9].

Figura 4. Fragment din harta lui Fra Mauro [14], anul 1450.

Denumirile orașului Soroca pe hărțile europene

Anii	Denumirea orașului	Harta sau documentul, autorul
sec. II e.n.	Carsidava	Geographia Claudius Ptolemaeus, sec. II e.n., 1650 – harta Petrus Kaerius, 1716 – Dimitrie Cantemir
948	Sacacatai („cetatea pe piloni”)	Constantin VII Porfirogenetul Conducerea Împărăției
sec. XIII–XIV	Olhyona, Olchionia	Harta lui Andreas Walsperger din 1448. O referință pe hărțile din 1683, 1685 și 1721, toponimul fiind menționat și de Dimitrie Cantemir în <i>Descriptio Moldaviae</i> (1716), după cronicarul Nicolae Costin (1660–1712)
1450	Siracio (pron. Sirachio)	Fra Mauro (localitatea este marcată ca cetate)
1451–1520	Scapenos, Stapenol („corp de coloană, pilon”)	Nicolaus Cusanus, Nicolaus Germanus, Marco Beneventanus, Giovanni Andrea di Vavassore
1540	Sroka	Sebastian Münster
sec. XVI–XVII	Sroka, Stoka, Stocha	Caspar Vopelius, Abraham Ortelius, Gerard Mercator etc.
sec. XVIII	Seroka, Sorka, Сороки	Topogradi militari ruși și europeni
XIX–XX	Soroka, Сороки	Topogradi militari ruși și europeni
sec. XXI	Soroca, Сорока	Toponimul pentru toate limbile

Potrivit unei ipoteze, numele orașului Soroca provine de la cuvântul „sărac”. Datorită faptului că a existat un vad peste Nistru și un post vamal la intersecția traseelor comerciale fluviale și terestre ce uneau Marea Baltică cu Marea Neagră, trecând prin Europa, Crimeea și Caucaz, acest loc a atras în mod constant părți implicate în diverse conflicte (tătari, cazaci, turci, polonezi ș. a.). Cel mai mult din cauza acestor acțiuni armate a suferit populația locală, aflată într-o situație foarte dificilă în comparație cu alte așezări ale statului moldovenesc. Pe harta italiană, cuvântul „sărac” ar putea fi lesne transformat într-o sincronicitate a dialectului venețian al limbii italiene – *Siracio* (pron. *Sirachio*). De menționat în mod special că Soroca este reprezentată pe hartă ca o cetate. Astfel, putem afirma că deja la 1450 Soroca, alături de Cetatea Albă, a fost cunoscută geografilor Europei drept fortificație. Rămâne o întrebare deschisă dacă era construită din lemn sau din piatră.

Se știe că în cea mai faimoasă descifrare a hărții lui Fra Mauro localitatea *Siracio* este indicată, cu mari îndoieli chiar ale autorilor descifrării, ca orașelul *Skvyra* (Сквира, Ucraina, 49° 43' N - 29° 39' E), situat de fapt la o distanță de vreo 100 km de la Kyiv. Ipoteza dată nu are niciun argument istoric, geografic sau lingvistic. Prima atestare documentară oficială a așezării *Skvyra* datează din anul 1381, în documentul principelui lituanian Vladimir Olgherdovici [15]. După aceas-

tă dată denumirea așezământului nu s-a schimbat nicidecum. În anul 1399 toată regiunea *Skvyra* a fost arsă și distrusă de hanul din Crimeea Timur-Kutluc. Din 1416 până la 1482, regiunea este permanent ruinată de Hoarda de Aur, care aduce aici de fiecare dată și epidemia de ciumă. Prin urmare, în secolul al XV-lea *Skvyra* nu avea niciun fel de cetate mare, nu era vestită, cu atât mai mult în Europa, drept centru de traseu comercial. Unicul drum lega *Skvyra* cu localitatea *Bila Tserkva*. O altă greșală în această descifrare ține de cetatea *Camenic* (*Kamenetz-Podolsk*, Ucraina, 48° 25' N - 26° 32' E). Era o cetate renumită din secolul al XI-lea, care încă în 1374 a obținut o autonomie administrativă conform Legii din Magdeburg (*Magdeburger Recht*) în componența statului Polonez și era capitala regiunii *Podolie*. Orașul este indicat în descifrare greșit ca un oraș neidentificat din vestul regiunii *Poznan*, din Polonia. Dar pe hartă este desenat pe malul râului, nu departe de confluența acestuia cu Nistru, fapt ce coincide cu amplasarea reală a orașului *Kamenetz-Podolsk*.

Încă o localitate de pe harta lui Fra Mauro, despre care este necesar de făcut câteva precizări, este localitatea aflată la confluența Nistrului cu un râu anonim, presupus ca fiind râul Răut. În prima ediție a hărții aici este indicată cetățuia *Vislița* (se pronunță *Vislița*), pe când în a doua ediție aceasta apare sub o altă denumire – *Orsuza*, mai corectă și mai aproape de realitatea

din acea perioadă, fapt pe care ținem să-l argumentăm în acest articol în baza studierii comparative a diferitor hărți. Putem presupune că Fra Mauro a depistat greșeala, dar prima ediție a hărții a rămas fără corectări.

În tabelul cu descifrarea denumirilor pentru prima ediție a hărții, sub numărul 2495, este indicat oicoinimul *Visliça* (pron. *Vislița*), care cu mari îndoieli din partea autorilor este asociat cu orașul contemporan *Vynnytsia* (*Vinița*) din Ucraina. Acest oraș se află la o distanță de vreo 110 km de la Nistru, pe malul râului Bug. Prima atestare documentară despre Vinița o găsim în letopisetul *Lista orașelor rusești îndepărtate și apropiate* din 1362, cu denumirea *Venicea* (*Въничя*). În anul 1431 orașul era distrus și ars de tătarii din Crimeea, deci la începutul sec. al XV-lea nu era foarte cunoscut în Europa.

Putem presupune că Fra Mauro a avut în vedere un alt oraș polonez, *Wiślica* (50°20' N - 20°40' E), pronunțarea căruia – *Vislița* – coincide exact cu denumirea de pe hartă. Orașul era foarte cunoscut pe atunci în Polonia și Europa, nu mai puțin decât Cracovia. Localitatea a primit drepturile de oraș (*Magdeburger Recht*) în anul 1326. În secolele XIV–XV el găzduia congrese de cavaleri și nobili din Polonia. Regele Kazimierz III cel Mare a proclamat aici în 1347 Statutul de *Vislița* – Codul de legi civile și penale. Aici a activat Jan Długosz (1415–1480), marele savant-istoric și diplomat polonez, un distins ierarh catolic, autor al istoriei Poloniei în 12 volume. Ca un argument adăugător putem remarca că *Visliça* în prima ediție era indicată practic alături de regiunea și orașul Cracovia.

„Primele hărți care conțin o sumă de date asupra geografiei pământurilor românești datează din secolul al XV-lea. Printre acestea se evidențiază reprezentările cartografice ale Europei elaborate de cărturarii umaniști germani Nicolaus Cusanus (1401–1464) și Nicolaus Germanus (1420–1490) [16]. Hărțile lor prezintă o informație de indubitabilă valoare privind amplasarea Valahiei, Moldovei și Transilvaniei, precum și o serie de oiconime și hidronime, ca Dunărea, Munții Carpați (*Carpatus Mons*), Marea Neagră (*Pontus Euxinus* sau *Mare Maior*), Nistru (*Nester*), Moncastro (*Byalograt*), Chilia (*Chelia*), Hotin (*Cofchin*), Soroca (*Sora*) ș. a.” [17, p. XXV], date care, luate împreună, oferă o imagine oarecum integrală, deși încă insuficient de clară, asupra teritoriului pruto-nistrean [18, p. 320]. Cartograful Nicolaus Cusanus primul în perioada Evului Mediu introduce grila de coordonate a lui Ptolemeu. După Nicolaus Cusanus, în toate țările Europei, documentele cartografice noi utilizează această grilă.

Pe hărțile autorilor sus-numiți din a doua jumătate a secolului al XV-lea – prima jumătate a secolului

al XVI-lea și în hărțile lui Marco Beneventanus [19] din 1507 și Giovanni Andrea di Vavassore [20] din 1520, orașul Soroca a purtat denumirea *Scapenos* sau *Stapenol*, ce poate fi tradusă ca „fus de coloană, pilon”. Semnificația acestei denumiri este foarte apropiată de denumirea *Sacacatai*, prezentă în anul 948 în lucrarea lui Constantin al VII-lea Porfirogenetul, în traducere „cetatea pe stâlpi (piloni)”.

Secolul al XVI-lea a însemnat o adevărată revoluție în știința și arta cartografiei, din acest moment hărțile nu numai că se multiplică foarte repede, dar, ceea ce este mult mai important, reflectă adecvat și corect realitățile la care se referă.

În 1540, Sebastian Münster (1489–1552), un matematician celebru și geograf din orașul Basel, a lansat o ediție revizuită a *Geografiei* lui Ptolemeu, în care pentru prima dată a publicat hărți separate pentru fiecare continent, precum și hărți noi cu date din secolul al XVI-lea. Ulterior, în 1574, aceste hărți noi au fost reeditate într-un atlas separat [21]. Pe aceste documente cartografice, așezarea *Sroka* este marcată ca cetate pe malul râului Tiras sau Nester. Amplasarea cetății pe hartă este destul de exactă. În aval, pe malul drept al Nistrului, tot cu simbol de cetate, mai este indicată așezarea *Oryhow*, care este fosta *Orsuza* de pe harta lui Fra Mauro din 1450. Pe malurile estuarului Nistru, Cetatea Albă figurează cu două nume: *Nester Alba* și *Byalogrod* (figura 5).

În aceste surse cartografice, pentru prima dată cetățile nistrene apar sub denumirile apropiate de cele moderne. După 1540, denumirile cetăților nistrene pe hărți practic coincid cu cele actuale, cu mici diferențe în 1-2 litere. După Sebastian Münster, hărțile noi se editează în toate țările europene pe baza grilei de coordonate ale lui Ptolemeu.

Figura 5. Fragment din harta lui Sebastian Münster [21], anul 1540.

Aproape simultan, la Veneția, în 1548, celebrul cartograf italian, astronomul și inginerul Gastaldi (Gastaldo, Castaldi, 1500–1566) realizează 60 de hărți gravate, incluse în ediția actualizată italiană a *Geografi-ei* lui Ptolemeu sub denumirea *La Geographica di Claudio Ptolomeo Alessandrino...*. Aceste hărți și metode de gravare a hărților pe plăci de cupru au devenit un model pentru toți cartografii europeni, inclusiv pentru olandezul Abraham Ortelius. Printre cele 60 de foi se găsește o hartă de 6,5×5 inch, numită *Polonia et Hungaria Nova Tabula*, care reprezintă Europa de Sud-Est până la Nipru. În partea inferioară a Nistrului, pe malul drept, sunt marcate *Stocha* (Soroca), *Orou* (Orihow-Ustia) și *Nester Alba* (Cetatea Albă) [22].

Unul dintre cele mai detaliate documente geografice ale secolului al XVI-lea, care reprezintă așezarea Soroca cu cea mai exactă locație geografică, poate fi considerată harta Europei din 1555 de Caspar Vopelius. Pe această hartă, *Sroka* (Soroca) este indicată printre cele 11 așezări situate de-a lungul râului Nistru, numit *Nester* și *Tiras*. În aval, de-a lungul malului drept, sunt amplasate alături în același timp *Usdiia* (Ustia) și *Orihouvo* (Orihow), care reprezintă de fapt una și aceeași localitate. În amonte este amplasat *Chotzim* (Hotin). Pe malurile estuarului Nistru, Cetatea Albă este denumită cu două nume: slavon – *Bijalogrod* și analogul său latin – *Album Castrum*. Vechea denumire genoveză *Moncastro* nu va mai fi folosită de cartografi pentru cetatea respectivă. Orașul *Cetatea Albă* apare adesea în lucrările istoricilor contemporani sub denumirea dată. O analiză detaliată a acestei ambiguități se regăsește în cartea Marianei Șlapac despre *Cetatea Albă* [23]. Noi date despre toponimia celor două cetăți de pe malurile opuse ale estuarului Nistru, *Cetatea Albă* și *Nigrum Castrum - Czarnigrad* (Orașul Negru sau *Cetatea Neagră*), prezintă în articolul său Raluca Verussi-Iosipescu [24, p. 8-24].

Aproape la mijlocul distanței, între gura estuarului nistrean și gura Dunării, pe litoralul Mării Negre a apărut așezarea cu denumirea *Moncastro*. Pe această hartă vedem simultan două așezări, în diferite locuri, cu aceeași denumire. Cetatea Albă este marcată pe malul estuarului Nistrului, destul de departe de confluența cu Marea Neagră, iar așezarea cu numele de *Moncastro* pe litoral este destul de departe de gura Nistrului. În cazul de față sunt două așezări diferite. Noul *Moncastro* de pe litoralul Mării Negre a folosit doar vechiul nume genovez drept o amintire a fostului monopol comercial al Republicii Genova din secolele trecute. Aceste două așezări vor fi prezente pe diferite hărți până la sfârșitul secolului al XVII-lea.

Aproximativ în același timp, în anul 1570, la Antwerpen, sub conducerea lui Abraham Ortelius (1527–1598), este editată o colecție de atlase cu noile hărți ale

lumii numită *Theatrum Orbis Terrarum*, în care a fost inclusă și America [25]. În toate hărțile Europei figurează așezările *Sroka*, *Orihow* și *Byalogorod* de pe Nistru, precum și o nouă așezare *Moncastro* pe litoralul Mării Negre, între gurile Dunării și Nistrului. Mai târziu, până în secolul al XVIII-lea, găsim pe hărți aceste două așezări – *Byalogorod* pe Nistru și *Moncastro* pe litoralul Mării Negre, dar în secolul al XVIII-lea oicomonimul *Moncastro* dispăre definitiv de pe hărți.

În toate sursele cartografice cunoscute din secolele XVI–XVII (Europa lui Mercator din 1594, hartă Rusiei de Mercator 1512–1594 ș. a.), așezarea Soroca era numită *Sroka-Stoka-Stocha* și numai în secolul al XVIII-lea apare toponimul *Soroka* și mai rar *Sorka*.

Carel Allard (sau Allardt; 19.01.1648 – 1.02.1709), fiul lui Hugo (sau Huych) Allard (? – 1684), a fost un cartograf, gravor și editor olandez vestit. Cei doi au activat la Amsterdam în a doua jumătate a secolului al XVII-lea. Preponderent, lucrările lor constituiau atlase alcătuite din hărți și planuri ale orașelor. Cele mai cunoscute publicații ale lui Carel Allard au fost *Atlas Minor* (1696), *Magnum Theatrum Belli* (1700–1702) și *Atlas Major* (1705). În 1685, Carel Allard publică la Amsterdam o hartă cu denumirea *Totius Regni Hungariae Maximaque Partis Danubii Fluminis una cum adjacentibus et finitimis Regionibus Novissima Delineatio*, care include Regatul Ungar și țările vecine din regiunea Dunării [26]. Pe această hartă apare pentru prima dată în 1685, precum și în ediția a doua din 1721, alături de numele deja cunoscut *Sroka* (*Sxoka*), o referință la o denumire de altădată a acestei așezări – *Sroka vel Olchionia*. De fapt, este oarecum distorsionată transcrierea numelor geografice Policronia sau Polihomia, însemnând „multicolor”, sau Alciona, ceea ce înseamnă „albastru”, preluat din scrisorile bizantine timpurii și folosite de genovezi. Și Cetatea Albă este denumită cu două nume *Bialogrotolum* și *Moncastro*. Se observă că Allard a folosit denumirile vechi genoveze numai pentru aceste două așezări. Prin urmare, el a dispus de documente vechi în baza cărora a și scris aceste denumiri. Se știe că Genova a întreținut relații strânse cu Olanda. În Flandra, în secolele XIII–XV orașul Bruges a fost o mare factorie comercială genoveză [27].

Dar cu 20 de ani înainte, în 1665, la Frankfurt, a fost tipărită harta *Totius Regni Hungariae Maximaque Partis Danubii Fluminis* lui Wilhelm Serlin [28], care coincide cu cea a lui Allard în proporție de 90 la sută. Astfel, Allard a făcut practic o copie de pe harta lui Serlin. Important este faptul că aici pentru prima dată Soroca apare împreună cu vechea denumire genoveză *Olchionia*. Și Cetatea Albă este marcată cu dubla denumire, slavonă și genoveză (figura 6).

Figura 6. Fragment din harta lui Wilhelm Serlin [28], anul 1665.

Începând de la Dimitrie Cantemir, din 1716, care a preluat această informație din cronicile lui Nicolae Costin, în lucrările mai multor istorici figurează denumirea Olchionia, ca o stație comercială geneveză care putea să existe pe locul orașului Soroca. Cu toate acestea, până în prezent pe niciuna dintre hărțile cunoscute și nici în documentele de arhivă din secolele XIII–XV, adică în perioada de vârf a comerțului Republicii Geneveze în Marea Neagră, nu s-a mai găsit o altă referire la Olchionia. Amintim că Dimitrie Cantemir scria cu mari îndoieli despre aceste informații selectate din operele cronicarului Nicolae Costin: „...de unde a aflat Nicolae Costin, scriitorul moldovean, că ea ar fi fost numita, în vechime, Olchionia, n-am putut da de urma...” [6, p. 63].

Ar putea fi hărțile lui Wilhelm Serlin sau ale lui Carel Allard sursa acestor informații pentru Nicolae Costin? Până în prezent nu există date certe care să indice de unde a aflat Serlin această informație. Însă hărțile respective, cu denumirea *Olchionia* pe situl orașului Soroca, sunt cu 51 de ani mai vechi decât opera lui Dimitrie Cantemir.

După descoperirea Olchioniei pe aceste hărți, am cercetat suplimentar o serie de hărți din secolul al XV-lea care se păstrează în Italia. Pe harta aflată la Biblioteca Apostolică din Vatican, Roma, Pal. Lat. 1362b, desenată de Andreas Walsperger [29] în 1448 (figura 7), am găsit râul *Nester* (Nistru) cu două așezări, una fiind *Alba Nestor* (Cetatea Albă) la gura Nistrului pe malul Mării Negre și cea de-a doua *Chyona*, denumirea fiind scrisă cu grafie latină gotică. Este vorba de așa-numitul stil *Gothic minuscule* sau *Blackletter*, o caligrafie cu fonturi condensate și cu folosirea ligaturilor, deci a literelor unite împreună într-un simbol, pentru economisirea spațiului. Prima literă este scrisă cu font gotic clasic și are un semn diacritic deasupra ei. Celelalte litere sunt scrise în stil gotic italian – *rotunda*. Fără

Figura 7. Fragment din harta lui Andreas Walsperger [29], anul 1448.

semn diacritic denumirea putea fi *Chyona*, dar semnul diacritic modifică litera și pronunțarea cuvântului, în cazul de față în *Ohyona*, cu pronunțarea „O” prelungită. Având în vedere ligaturile folosite de cartograf și caracterul scrierii celei de-a doua litere, putem constata că literele *l* și *h* puteau fi unite. Astfel obținem denumirea *Olhyona*, care peste 235 de ani va apărea pe harta lui Nicolaus Visscher, în varianta *Olchionia*. Aceste descoperiri elimină toate îndoielile care au fost exprimate de mai mulți istorici (T. O. Gheorghiu ș. a.) referitor la existența vechii așezări nistrene, denumită *Olchionia* [30, p. 145-156].

La sfârșitul secolului al XVIII-lea, pe hărți s-a stabilit versiunea finală a toponimului în cauză – *Soroca* (în română) și *Сороки* (în rusă).

Un interes deosebit prezintă studierea surselor cartografice pentru locul de vărsare a râului Răut în râul Nistru. Deja pe harta lui Fra Mauro din 1450 aici era amplasată pe malul drept al Nistrului o cetățuie cu denumirea *Orsuza* (figura 4). Pe harta lui Münster, din 1540, aici este reprezentată cetatea *Oryhow* (figura 5). Acest toponim există în toate hărțile ulterioare din secolul al XVI-lea până la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Este de remarcat faptul că localitatea *Oryhow* sau *Oriow* este prezentă exact la confluența Răutului cu Nistrul, pe toate hărțile din secolele XVI–XVIII, până în anul 1788. Acest nume este transformat în *Orhei* în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și se deplasează de pe malul râului Nistru la 50 km în amonte pe râul Răut. Pe malurile Nistrului, în locul lui *Oryhowa* rămâne denumirea *Ustia*. Prezintă interes harta franceză din 1769 *Carte géographique representant le théâtre de la guerre 1769*, unde apar împreună *Oryhow-Ustia* pe Nistru, și *Orhei* pe Răut [31]. Pe toate hărțile ulterioare, doar toponimul *Ustia* va rămâne în acest loc. Însă adevăratul moștenitor al denumirii *Oryhow* poate fi actualul sat Ohrincea, situat vizavi de satul *Ustia* pe

Figura 8. Fragment al hărții din lucrarea lui Dimitrie Cantemir *Descrierea Moldovei*.

malul opus al Răutului, care figurează în ultimele 400 de ani sub următoarele denumiri: *Oreghiste–Oreghitche–Orehiște–Ohriniia–Ohrincea*.

Oare existența concomitentă a lui Orhei și Orihow este legată de eroarea cartografilor de acum 250 de ani sau acestea sunt două așezări diferite cu denumiri aproape similare? Mulți istorici continue să considere că a existat doar un singur Orhei – cel situat astăzi pe malul Răutului, și așa-numita așezare arheologică Orheiul Vechi de lângă satul Trebujeni. În opinia lor, cartografiile europeni au greșit, inclusiv Dimitrie Cantemir [32]. În lucrarea sa *Descriptio Moldaviae*, pe harta Moldovei, vestitul cărturar-enciclopedist a prezentat două așezări: Orhei, pe malurile Răutului, și Oriow (figura 8), la confluența Nistrului cu Răutul [33]. Aceste două localități diferite au fost menționate de Ștefan Ciobanu în 1926, când istoricul a descris urmele unui oraș sau ale cetății care pe atunci încă se mai vedeau pe mal, la o distanță de vreo 3 km de la confluența Nistrului și Răutului [34, p. 183-184]. Confruntarea acestor informații cu hărțile cunoscute la acel moment a fost făcută de Ion Tentiuc în articolul *Ustia, o cetate dispărută* [35, p. 94-95].

Se cunoaște că Orheiul contemporan este menționat pentru prima dată în 1554 pe malurile râului Răut, în scrisorile lui Alexandru Lăpușeanu. Însă localitatea Orihow, la confluența Nistrului și Răutului, a fost marcată ca o fortăreață pe harta lui Münster încă în anul 1540. Acest fapt denotă clar că așezările sunt complet diferite.

Putem presupune că după raidul lui Suleiman Magnificul, în 1538, și ca urmare a atacurilor și devastărilor făcute de nomazi, turci și cazaci în secolele XVI–XVII, o parte a populației a plecat mai departe de malul Nistrului, aflat la frontieră. Astfel a fost fondată o nouă așezare, care a primit o denumire asemănătoare cu cea veche. Dar bine-cunoscutul Orheiul Vechi este o așezare complet diferită, care a avut și o altă de-

numire [36, p. 139]. Cele mai recente date ale arheologilor și istoricilor care studiază istoria acestei localități demonstrează că cele mai vechi vestigii medievale din situl Orheiului Vechi datează din secolul al XIII-lea – începutul secolului al XIV-lea [37, p.190], când această așezare a fost numită *Şehr-al-cedid* și *Yangi-şehr* [38, p. 141-149], Orheiul Vechi actual. Probabil, o așezare pe malurile Nistrului ar fi existat încă în perioada antică. La acea vreme comerțul între țările baltice cu Grecia, Roma și Egipt trecea pe Nistru, pe așa-numitul „Drumul Ambrei”. Din această cauză așezarea nouă, fondată în secolul al XII-lea, la 30 km de așezarea veche, în amonte pe râul Răut, a fost numită *Orașul Nou*.

Ipoteza enunțată este posibilă deoarece pe hărțile istorice, emise la Paris și Londra în secolele XVIII–XIX pe baza documentelor istorice ale lui Ptolemeu, Herodot și Pliniu, exact la confluența Răutului cu Nistru, permanent este amplasată o așezare cu variante de nume antice *Ordessus – Oricus – Oricum* [39]. Și dacă revenim la harta lui Fra Mauro din 1450, nu departe de *Siracio* (Soroca), la confluența Nistrului cu un râu anonim, găsim amplasată pe malul drept al Nistrului o cetățuie cu denumirea *Orsuza*. Ea este situată anume acolo unde astăzi se află *Ustia*, în caz dacă presupunem că râul anonim este Răutul. Prin urmare, denumirile antice s-au transformat în denumirea *Oryhow*, apărută în perioada medievală pe harta lui Sebastian Münster din 1540.

Astfel, sursele cartografice dovedesc că „Orașul Vechi” antic a fost, cel mai probabil, la gura Răutului, pe malul drept al Nistrului, fiind desemnat, în diferite perioade istorice, cu denumiri diferite: *Ordessus – Oricus – Orsuza – Oricum – Oriow – Oryhow – Ustia*. Aceste documente sunt confirmate prin numeroasele descoperiri ale arheologilor [40, p. 70] din regiunea satului Ustia în anii 1946–1960.

Despre Orheiul Vechi, Dimitrie Cantemir scrie că ruinele antice pe malul vestic al unui lac mare, construit de voievodul Vasile Lupu Albanzul, localnicii le numeau Orheiul Vechi. „...Cetatea Orhei, așezată pe râul Răut, care nu e prea mare, dar cu toate acestea e frumoasă și are cu prisosință tot ce este trebuitor vieții omului. Lacul Orheiului, care e așezat în apropiere de acesta spre răsărit, și ostrovul minunat din acest lac, despre care am mai vorbit în capitolul al III-lea, îi dă hrană din belșug. Pe malul dinspre apus al lacului, în mijlocul codrilor deși, se văd urmele unei cetăți vechi, numită de locuitori Orheiul Vechi” [41, p. 33].

„Lacul Orheiului, care se formează din râurile Răut și Cula lângă târgul cu același nume, este lung de șase mile și lat de două mile. Lungimea și lățimea i le sporește o iezătură pe care voievodul Vasile Lupu Albanzul a poruncit să se facă acolo ca să oprească apele și să ridice

mori folositoare. În mijlocul lui se află un ostrov nu prea mare, dar unde s-a sădit viță de vie, de soi foarte bun, și pomi cu roadă de tot felul” [41, p. 24].

Pe locul unde astăzi se află orașul contemporan *Orhei*, în atlasele academice și istorice (figura 2), emise la Paris și Londra în secolele XVIII–XIX pe baza documentelor istorice [5], este indicată *Petrodava* ori *Zargidava*. În aceste hărți mai apare încă o *Petrodava* care astăzi este identificată cu o cetate lângă *Piatra Neamț*. Cantemir a presupus că aceste ruine de lângă *Orhei* pot avea legătură cu *Petrodava–Zargidava*, dar astăzi în această regiune este cunoscută doar o așezare arheologică – *Lucășeuca*, aparținând culturii Poienesti- Lucașeuca din secolele II–I î.Hr.

Studiind hărțile contemporane și fotografiile aeriene ale regiunii confluenței râurilor Răut și Nistrul, ne-am îndreptat atenția către un deal mic lângă satul *Ustia*, denumit *Seliște*. Cunoaștem că toponimele *Seliște* și *Horodiște* se folosesc, de obicei, pentru locurile unde erau amplasate așezăminte părăsite sau dispărute. Pe un platou există două dealuri nu prea înalte, unul dintre ele având o formă practic rotundă. Dacă studiem cu atenție fotografiile aeriene, putem vedea pe suprafața platoului pete luminoase în jurul acestor dealuri. Aceste pete pot fi, probabil, urme ale unor structuri antice și medievale *Ordessus–Oryhow*, care încă își așteaptă cercetătorii – arheologii și istoricii.

CONCLUZII

Drumurile comerciale de-a lungul Prutului și Nistrului, care porneau dinspre Marea Baltică prin Polonia, Lvov și ajungeau până la Marea Neagră, erau cunoscute încă din vremurile antice [42]. Astfel, sursele cartografice și documentele istorice dovedesc că Soroca, începând cu perioada antică, a avut denumiri diferite în cartografia europeană: *Carsidava–Sacacatai–Olchionia–Siracio–Scapenos–Sroka–Stoka–Sorka–Seroica–Soroca*.

Așezământul la gura Răutului, pe malul drept al Nistrului, presupus că „Orașul Vechi” antic, în aceste surse a fost desemnat, în diferite perioade istorice, cu numele: *Ordessus–Oricus–Orsuza–Oricum–Oriow–Oryhow–Ustia*. Dar posibil că adevăratul moștenitor al denumirii *Oryhow* este actualul sat *Ohrincea*, situat vizavi de satul *Ustia* pe malul opus al Răutului, care figurează în ultimii 400 de ani în hărți sub următoarele denumiri: *Oreghiste–Oreghitche–Orehiște–Ohri-niia–Ohrincea*.

Notă: Aduc mulțumiri dr., conf. univ. Ion Tentiuc, pentru informația oferită despre cartea lui Constantin VII Porfirogenetul *Conducerea Împărăției*.

BIBLIOGRAFIE

1. Spinei V. Comerțul și geneza orașelor din sud-estul Moldovei (secolele XIII–XIV). În: *Analele Brăilei*, Serie Nouă, I, Brăila, 1993, p. 171-236.
2. Ptolemy Claudius. *The Geography*. Translated and edited by Edward Luther Stevenson, New York, 1991.
3. Berggren J. L., Jones A. *Ptolemy's geography: an annotated translation of the theoretical chapters*. New Jersey, 2000, p. 125-126.
4. https://www.raremaps.com/gallery/detail/29803lh/Vetus_Descriptio_Daciarum_Nec_non_Moesiarum_Proof_State/Kaerius.html (vizitat 16.02.2017).
5. <http://www.oldmapsonline.org/map/rumsey/4607.013> (vizitat 12.10.2017).
6. Cantemir D. Descrierea stării de dinioară și de astăzi a Moldovei. București: Institutul Cultural Român, 2006, p. 63.
7. https://ro.wikipedia.org/wiki/Horodiștea,_Botoșani (vizitat 8.02.2017).
8. <http://kartap4.narod.ru/pervokar.htm>; <http://www.pervokarta.ru> (vizitat 10.02.2017).
9. http://history-maps.ru/pictures/all_1/max_922/ (vizitat 10.02.2017).
10. Nudel'man A. A. *Topografiya kladov i nakhodok yednichnykh monet*. Kishinev: Shtiintsa, 1976, p. 50, 59.
11. Bagryanorodnyy K. *Ob upravlenii imperiyey*. Moskva: Nauka, 1991, p.156-157, 391.
12. Mihailescu H., Ștefan Gh. ș.a. *Izvoarele istoriei României*, vol. II, București: Ed. Academiei RSR, 1970, p. 666-667.
13. Porphyrogenitus C. *De administrado imperio*. Washington, 1967.
14. <http://www.davidrumsey.com/luna/servlet/detail/RUMSEY~8~1~289824~90061352> (vizitat 8.02.2017).
15. <https://web.archive.org/web/20080206070243/http://www.skvira.com/history.shtml>
16. Popescu-Spinei M. *România în izvoare geografice și cartografice*. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1978, p. 40-41.
17. Moldovanu D. *Toponimia Moldovei în cartografia europeană veche (cca 1395–1789)*. În: *Tezaurul toponimic al României*. Moldova, vol. I, partea a 4-a, Iași, 2005, p. XXV.
18. Țurcanu I. *Descrierea Basarabiei. Teritoriul dintre Prut și Nistru în evoluție istorică (Din primele secole ale mileniului și până la sfârșitul secolului al XX-lea.)*. Chișinău: Cartier, 2011, p. 320.
19. <http://mapy.muzeum-polskie.org/katalog-map-crp/wiat-europa-i-sarmacja-europejska/239--tabvla-moderna-polonie-vngarie-boemie-ger-manie-rvssie-lithvanie.html> (vizitat 16.02.2017)
20. http://www.e-rara.ch/bau_1/doi/10.3931/e-rara-12839 (vizitat 10.11.2017).
21. <https://www.vintage-maps.com/en/antique-maps/europe/poland/muenster-poland-eastern-europe-1540-1574::1300> (vizitat 23.01.2017)
22. http://www.lithuanianmaps.com/images/1548_Gastaldi_polonia_et_hungaria_raremaps.jpg (vizitat 17.02.2017).

23. Shlapak Mar'jana. Belgorod-Dnestrovskaya krepost'. Chișinău: ARC, 2001, p. 240.

24. Verussi-Iosipescu Raluca. Cetatea Albă, Cetatea Neagră. În: Revista de Istorie Militară, București, 2012, nr. 3-4, p. 8-24.

25. <http://diglib.hab.de/drucke/2-1-1-geogr-2f/start.htm?image=00005> (vizitat 12.02.2017).

26. https://www.raremaps.com/gallery/detail/34792/Totius_Regni_Hungariae_

27. http://www.wikiwand.com/en/Republic_of_Genoa (vizitat 14.02.2017).

28. <https://www.raremaps.com/gallery/detail/59134/totius-regni-hungariae-maximae-que-partis-danubii-flu-minis-serlin> (vizitat 18.01.2018).

29. <https://www.facsimilefinder.com/facsimiles/mappa-mundi-of-andreas-walsperger-facsimile#&gid=1&pid=6> (vizitat 20.03.2018).

30. Gheorghiu T. O., Bica S.M. Restituții: Orașe la începuturile Evului Mediu românesc. București: Ed. Fundației Arhitect design, 2015, p. 145-156.

31. <http://igrek.amzp.pl/details.php?id=11775645> (vizitat 19.02.2017).

32. Țurcanu I. Descrierea Basarabiei. Teritoriul dintre Prut și Nistru în evoluție istorică (Din primele secole ale mileniului II până la sfârșitul secolului al XX-lea.). Chișinău: Cartier, 2011, p. 346., 347– nota 1079, 348 – nota 1081.

33. Despre lacunele primei hărți, în comparație cu cele două ediții postume, din 1737 și 1738, vezi și D. Ciurea. Câteva sublinieri privind opera și concepția istorică a lui Dimitrie Cantemir. În: AIIA(X), X, 1973, p. 430; G. Vilsan. O fază în popularea țărilor românești, p. 206; M. P. Botez. Is-

toricul cartografiei românești. În: Arhivele Basarabiei, VIII, 1936, nr. 2-3, p. 93 ș.a.

34. Ciobanu Ș. s. a. Basarabia, monografie. Chișinău: Ed. Expoziția generală și târgul de mostre din Chișinău-1925, 1926, p. 183-184.

35. Tentiuc I. Ustia, o cetate dispărută. În: Enigmele Basarabiei. Chișinău: Clio, 2000, p. 94-95.

36. Căprăroiu D. Orașul medieval în spațiul românesc extracarpatic (secolele X-XIV). O încercare de tipologizare a procesului genezei urbane. Târgoviște: Cetatea de Scaun, 2012, p. 139.

37. Postică Gh. Orheiul Vechi: cercetări arheologice: 1996–2001. Iași: Editura Universității „Al. I. Cuza”, 2006, p. 190.

38. Bârnea P., Reaboi T., Nicolae E., Telnov N. Materiale arheologice relative la economia monetară din epoca Hoardei de Aur descoperite la Orheiul Vechi. În: Simpozion de numismatică, Chișinău 2000, București, 2001, p. 141-149.

39. <http://www.oldmapsonline.org/map/cuni/1026091>, <http://www.oldmapsonline.org/map/rumsey/4607.013> (vizitat 12.10.2017).

40. Fedorov G. B., Chebotarenko G. F. Arkheologicheskaya karta Moldavskoy SSR, vypusk 6, Shtiintsa, Kishinev. 1976, p. 70.

41. Cantemir Dimitrie. Descrierea Moldovei. București: Litera Internațional, 2001, p.33.

42. Josanu V. Comerțul genovez și ecouri culturale occidentale în Moldova și Dobrogea (secolele XIII-XV). În: IOAN NECULCE, Buletinul Muzeului de Istorie a Moldovei (serie nouă), XVI-XVIII, Iași, 2012, p. 7-46.

Simion Zamșa. Ilustrație la *Amintiri din copilărie* de I. Creangă, 2014, hârtie, monoprint.